

KS. JERZY KUŁACZKOWSKI

WADY ZŁEJ ŻONY W UJĘCIU SYRACHA

Czasy obecne znamionuje wzrastająca ilość małżeństw rozbitych. Wpływa to negatywnie nie tylko na życie poszczególnych jednostek, ale także na poziom życia całego społeczeństwa. Podejmowane są w związku z tym poszukiwania przyczyn takiego stanu, co z kolei umożliwiłoby zaradzenie temu złu. O szczęśliwym małżeństwie decyduje w dużym stopniu odpowiednio ukształtowana osobowość człowieka, cechy jego charakteru.

Stąd też taka sytuacja skłania, a nawet przynagla do próby wskazania kobiecie, kim jest i w jaki sposób powinna ona kształtować swoje życie, aby osiągnąć w nim spełnienie samej siebie i tym samym doświadczyć szczęścia, którego pragnienie jest głęboko zakorzenione w jej sercu. Jest to ważne także dla całego społeczeństwa, którego istotną część stanowią przecież kobiety. W całości tego zagadnienia należy wskazać więc takie źródło, dzięki któremu możliwe stanie się poznanie jeśli nie pełnej, to przynajmniej częściowej prawdy o kobiecie, i przez to wskazanie istotnych cech kobiecości, dzięki którym współczesne kobiety będą mogły na nowo określić swoją tożsamość. Niezaprzeczalnie takim właśnie źródłem jest słowo Boże, gdyż jest ono pełnią prawdy¹. Dlatego jako podstawa do opracowania tej tematyki posłuży Księga Mądrości Syracha, wchodząca w skład Starego Testamentu, i która została napisana jako jedna z ostatnich ksiąg w tradycji mądrościo-

---

¹ Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst łacińsko-polski, Poznań 1986, nr 9.

wej². Tradycja ta zawiera nauczanie ludzi zwanych mędrkami, które dotyczy ważnych zagadnień życiowych. Pośród nich jednym z najważniejszych jest problematyka małżeństwa. Syrach, jako ostatni z mędrków piszących w języku hebrajskim, podsumowuje wcześniejsze tradycje i przez to staje się jakby syntezą wszystkich tam zawartych myśli, podejmujących tę tematykę³. Jednakże nadaje tym zagadnieniom swoistą specyfikę poprzez uwypuklenie tych, które uzna za najważniejsze, na które to zagadnienia nie zwracano wcześniej zbyt wie-

² H. Forster, *The Date of Ecclesiasticus*, „The Anglican Theological Review” 41 (1959), s. 1; A.A. DiLella, *Conservative and Progressive Theology. Sirach and Wisdom* CBQ 38 (1966), s. 401; L. Krinetzki, *Das Alte Testament. Eine theologische Lesehilfe*, t. III. Freiburg 1968, s. 232.

³ Autor księgi dokonał syntezy wiedzy, jaką daje mądrość i Objawienie Boże, a zwłaszcza Prawo Mojżeszowe. Dlatego też jest on nazywany mędrkiem i teologiem (J. Marbock, *Weisheit im Wandel. Untersuchungen zur Weisheitstheologie bei Ben Sira*, Bonn 1971, s. 174n). Księga zawiera szereg pouczeń mądrościowych, dotyczących wielu przejawów życia religijnego, moralnego i społecznego, ludzi współczesnych autorowi. Uwagi te dotyczą codziennego postępowania człowieka i pomagają mu ocenić krytycznie wszystko, z czym człowiek musi się stykać w różnych sytuacjach swojego życia. Autor nie pomija nawet, jak mogłoby się wydawać, spraw drugorzędnych i wydawałoby się błahych. Nauki te są podawane bez wyraźnego rozplanowania. Niemniej jednak na podstawie charakterystycznych pochwał, bądź to mądrości i karności, bądź też prawa, rozpoczynających poszczególne odcinki dzieła cały materiał księgi, oprócz prologu, można podzielić umownie na pewne grupy zagadnień. Ogólnie można stwierdzić, że dzieło to należałoby określić podręcznikiem praktycznej filozofii życia lub też jednym z najstarszych podręczników etyki objawionej (V. Hamp., *Das Buch Sirach oder Ecclesiasticus*, w: *Echter Bibel 4*, Würzburg 1959, s. 571). Jakkolwiek bowiem Syrach nie podaje swojej nauki w sposób wyraźnie systematyczny, to jednak zamieszcza cały szereg praktycznych wskazań dotyczących wszystkich najważniejszych przejawów życia ludzkiego. Podejmuje on również niektóre problemy o charakterze głębszym i podaje ich rozwiązanie na poziomie ówczesnych pojęć religijnych i moralnych.

Księga ta, jako dzieło mądrościowe, posługuje się elementami stylistycznymi charakterystycznymi dla tej grupy. Występują tu więc takie elementy charakterystyczne, jak: napomnienia (proste lub uzasadnione), przestrogi, przysłowia, sentencje, przypowieści liczbowe, porównania, pytania retoryczne, pochwały, zlorzeczenia itp. Elementy te wchodzą w skład tekstów dłuższych, o formie poetyckiej (rytmika, paralelizm członów), która jednakże dość często odbiega od zasad klasycznej poezji hebrajskiej. Oprócz form ściśle mądrościowych Mądrość Syracha zawiera również elementy występujące w innych utworach biblijnych, zwłaszcza w psalmach (hymny, modlitwy, pieśni dziękczynne) i w Pismach Proroków (mowy karcące i groźby). Księga posiada zatem bogatą formę poetycką o wykształconym stylu. Syrach jako mędrzec nie tylko uwzględnia osiągnięcia swoich poprzedników, ale dochodzi do oryginalnych ujęć własnych, polegających głównie na umiejętnym łączeniu zasad mądrościowych z teologią i historią zbawienia. Jako znawca Pisma Św. potrafi nie tylko je komentować, ale przede wszystkim wydobywać z jego treści prawdy objawione, które stanowią podłoże dla jego mądrościowych refleksji, pouczeń i praktycznych wskazówek.

Należy podkreślić, że mądrość prezentowana przez Syracha ma wyraźne zabarwienie religijne i zmierza do kształtowania postaw życiowych zgodnych z Prawem. W swojej twórczości uwzględ-

le uwagi lub też które w obecnych jemu warunkach wymagały pełniejszego wyjaśnienia⁴.

Odwołanie się zatem do Księgi Mądrości Syracha, jako podstawy analiz wskazujących istotne cechy modelu dobrej żony, jest jak najbardziej właściwe, co pozwala wnioskować, że dzięki temu staną się one pomocne nie tylko każdej kobiecie w określaniu swojej tożsamości i tym samym znalezieniu swojego powołania, ale i tym wszystkim, którzy są odpowiedzialni za udzielenie pomocy kobiecie w tej dziedzinie i którym zależy na jej dobru i dalszemu istnieniu całego społeczeństwa, w życiu którego kobieta przecież uczestniczy.

1. Brak szacunku dla męża i przewrotność

Jedną z podstawowych wad kobiety jako żony ukazuje Syr 26,26b:

„[...] zaś ta, która w swej pysze nim pogardza,
przez wszystkich jest uznana za przewrotną”

Przyczyna nieposzanowania (grec. *ατιμαζω*) męża ze strony żony wynika głównie z jej pychy, zuchwałości, fałszywie pojętej dumy (grec. *υπερηφανια*). Biblia traktuje pychę jako zuchwałe wywyższanie się człowieka ponad człowieka, a szczególnie ponad Boga. Jest ona głównie oznaką wielkiej głupoty⁵.

Bardzo często z pychą wiąże się bezbożność (grec. *ασεβησ*). Biblia ukazuje bezbożność jako postawę duchową odznaczającą się pogardą wobec Boga i Jego Prawa. Bezbożność jest zjawiskiem powszechnym wśród grzesznych ludzi (Rdz 6,11; Hi 21,15; Mdr 10,6).

Żona pełna pychy i bezbożności nie zapewnia poczucia bezpieczeństwa swojemu mężowi. Dlatego stale doświadcza on z jej strony zagrożenia.

nia problemy ludzi zagrożonych wpływami kultury laickiej, hellenistycznej, by ich uodpornić przez dostarczenie im wiedzy o Bożej mądrości i przez konkretne wskazówki, dotyczące prawidłowego postępowania. Szczególną zasługą tego mędrca jest to, że wielostronnemu i często niespokojnemu rozwojowi izraelskich prawd teologicznych po niewoli babilońskiej potrafił nadać kształt ostateczny i trwałe. Dokonał wsłaniałej syntezy zagadnień dotyczących religii, mądrości, prawa i moralności, wyznaczając człowiekowi właściwe miejsce w zbawczych planach Bożych.

⁴Syrach działał bowiem w okresie, kiedy zaczynają się nasilać wpływy hellenistyczne z nowymi poglądami na świat, człowieka, obyczaje, religię, Boga. T. Middendorp, *Die Stellung Jesu ben Sirach zwischen Judentum und Hellenismus*, Lieden 1973, s. 30.

⁵Wiąże się z tym postawa arogancji i rozrzutności. Pyszalkowie odrzucają wszelką zależność ponieważ pragną być równi samemu Bogu (Rdz 4,5). Nie znoszą żadnego napomnienia (Prz 15,12) i czują obrzydzenie do pokory (Syr 13,20). Grzeszą bez najmniejszych skrupułów (Lb 15,30n) i drwią sobie z obietnic Bożych (Ps 119,51). Bóg czuje odrazę do pysznych (Ps 119,21) i wyśmiewa się z nich (Prz 3,34). Równocześnie zapowiada sąd nad pysznymi (Iz 2,12-17; Mdr 5,8-14). M.F. Lacan, *Pycha*, w: *STB*, s. 842-843.

Mieszkać razem z żoną przewrotną i złą jest wielka uciążliwością dla męża, co ukazuje Syr 25,16:

„Wolałbym mieszkać z lwem i smokiem,
niż mieszkać z żoną przewrotną”

Lew (grec. λεωνταριον) był symbolem siły nie do opanowania. Jego majestatyczny sposób poruszania się oraz doniosły ryk potrafiły obudzić trwogę w każdym człowieku. Dlatego też lew imponował człowiekowi od najdawniejszych czasów. Wierzono, że jego natura ma coś wspólnego z samym ogniem. Z jego oczu jakby promieniował żar rozpalonego słońca, połączony ze zwierzęcą siłą. Lew znalazł też dojście do symboliki królewskiej⁶.

Lew jest także symbolem niezgłębionych otchłani i zaświatów. Człowiek bowiem, gdy zagraża mu śmiertelne niebezpieczeństwo, widzi jakby ryczącego lwa, który rozwiera na niego swoją paszczę (Ps 22,14)⁷. Zgodnie z wyobrażeniami starożytnego Wschodu, symbol lwa odnoszono także do bóstwa, dlatego można spotkać jego wizerunki w świątyni (1 Krl 7,20; Ez 41,19). Lew może symbolizować potęgę słowa Bożego (Am 1,2; 3,8; Jr 25,30) i sądu Bożego (Oz 5,14; 13,7n).

Drugim symbolem, którym posługuje się Syrach dla oddania zła kobiety, jest smok (grec. δρακων). Postać smoka, nawet ze względu na swój zewnętrzny kształt, uchodziła w większości religii Bliskiego Wschodu za istotę nieprzyjazną bogom. Zwycięstwo nad smokiem oznacza w różnych mitach i bajkach zwycięstwo nad

⁶ W starożytnym Egipcie właśnie pod postacią lwa ukazywano króla słońca. Tylko ten, co ma w sobie coś z lwa, może lwa pokonać. Ponieważ to drapieżne zwierzę sieje wokół siebie strach, przypisywano mu także symboliczne właściwości odstrasżające. Jego posągi ustawiono w charakterze stróżów przed wejściem do świątyń, a także przed tronami władców. Wreszcie lew może też symbolizować rozliczne złe moce, sprowadzające na ludzi różne nieszczęścia. W postaci lwa wyobrażano sobie babilońską boginię zarazy.

W Biblii symbolika lwa wiąże się czasem z dobrymi, a czasem ze złymi mocami. Ponieważ lew zamieszkiwał również tereny nad Jordanem (Am 3,4; Jr 49,19), obawiano się jego napadu na trzodę (Iz 31,4; Mi 5,7) i ludzi (1 Krl 13,24). G. Herrgott. *Lew*. w: *PSB* kol. 647-648. Władcy asyryjscy i babilońscy są przyrównani do lwów napadających na Izraela, przedstawianego jako rozproszone stado owiec (Jr 50,17). Dwaj królowie Izraela, Joachaz i Jojakin, byli też przyrównani do lwów pożerających ludzi i napełniających cały kraj grozą swojego ryku (Ez 19,3-7).

⁷ Wikłanie się tylko w sprawy doczesne jest przyrównywane na różny sposób w psalmach i u proroków do przebywania pomiędzy lwami. Być rzuconym między lwy, to znaczy znaleźć się w obliczu śmierci, jak to wynika z opowieści o Danielu zamkniętym w jaskini ze lwami (Dn 6). W Biblii zawarte też są sceny walki pomiędzy człowiekiem i lwem (Sdz 15,5n; 1 Sm 17,34). Według wschodniego zwyczaju przed tronem Salomona były umieszczone dla pełnienia straży posągi lwów (1 Krl 16,18-21). Metafora lwa pojawia się również w opisach powołań do sprawowania władzy (Rdz 49,9n). M. Lurker, *Lew. Słownik symboli i obrazów biblijnych*, Poznań 1989, s. 111-112.

chaosem i ciemnościami. W mitologii greckiej znajduje się opowiadanie o tym, jak Apollo swoimi promienistymi strzałami zgładził węzogłowego smoka, Pytona⁸.

Ta bogata symbolika lwa i smoka odnosząca się do złej żony ukazuje, jakim nieszczęściem dla męża jest zła żona. Moc lwa i zło prezentowane przez smoka uosabiane są w postawie żony będącej zagrożeniem i nieszczęściem dla męża. Lepiej jest mieszkać razem (grec. συνοικεω) z takimi zwierzętami niż ze złośliwą żoną.

Syrach dostrzega skutki, jakie może spowodować przewrotna żona wobec męża, co przedstawia sentencja 25,23:

„Duch przygnębiony, twarz zasmucona
i rana serca – żona przewrotna;
ręce bezwładne i kolana bez siły – taka,
która unieszczęśliwia swego męża”

W terminologii biblijnej określenie „duch” ma bardzo wiele znaczeń. Istnieją bowiem różnice, ale także rzeczywiste podobieństwa pomiędzy tym, co oznacza wyrażenie „oddać ducha”, a tym, co wyrażają słowa „żyć wedle ducha”. Słowo „duch” zmierza zawsze do określenia w jakimś bycie istotnego, nieuchwytnego elementu, tego, co sprawia, że dana istota żyje. Oznacza ono to, czym najbardziej jest dana istota⁹. Dlatego wyrażenie „duch przygnębiony” w odniesieniu do męża mającego przewrotną żonę oznacza zatem strapienie głębi jego osobowości. Wyraża się to w jego zasmuconej twarzy. Twarz, czyli oblicze, jest zwierciadłem serca ludzkiego (Prz 27,19), ukazuje ona myśli człowieka. Spotkanie twarzą w twarz dwu ludzi symbolizuje i przekazuje wewnętrzne poznanie dwu serc. Z oblicza można wyczytać nie tylko ból (Jr 30,6; Iz 13,8), zmęczenie (Dn 1,10) albo przygnębienie (Ne 2,2), lecz także radość (Prz 15,13) serca uroczyście nastrojonego (Syr 13,26; Ps 104,15), surowość, jaką ojciec powinien okazywać swym córkom, oraz stanowczość (Pwt 28,50).

Oblicze ludzkie może ulegać zmianom. Zdarza się, że oblicze ludzkie może wprowadzać w błąd. Podczas gdy człowiek jest skłonny sądzić według zewnętrznych pozorów, to Bóg przenika sam głębię serca (1 Sm 16,7) i sądzi uczynki ludzi

⁸ W kosmogonii izraelskiej natrafić można na ślady smoka w postaci Lewiatana albo Rachaba, przy czym znamienne są jego związki z morzem. Smok w Starym Testamencie to potwór praczasów, pokonany przez Jahwe w czasie zaprowadzania ładu w dziele stworzenia (Ps 74,13; Iz 51,9). W pro-rockiej groźbie „potwór morski”, symbolizuje faraona reprezentującego Egipt (Iz 27,1; Ez 29,3; 32,2). G. Herrgott, *Smok*, w: *PSB* kol. 1215. Wierni Bogu ludzie, ufają niezachwianie, że Pan i w przyszłości zdoła pokonać wszystkich swoich wrogów, skoro potrafił poddać pod swoją władzę bezmiar wód, pokonać smoka pierwotnego chaosu i odnieść zwycięstwo nad mocami ciemności (Ps 89, 9n). Jeremiasz nazywa smokiem króla babilońskiego, Nabuchodonozora (Jr 51,34). M. Lurker. *Smok, Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 219.

⁹ J. Guillet, *Duch*, w: *STB*, s. 224.

według ich serc (Jr 11,20; Syr 35,22). Pismo Święte, mówiąc o Bogu, który pragnie wejść w kontakt z człowiekiem, także przypisuje Mu oblicze. Obecność Bożego oblicza jest siłą ludu (Wj 33,14; 2 Sm 17,11; Iz 63,7) i to nadaje wartość dążeniom kultowym oglądania oblicza Bożego (Ps 42,3) i szukania oblicza Bożego (Am 5,4; Ps 27,8; 105,4). Stary Testament mówi, że Bóg podnosi swoje oblicze nad człowiekiem i odsłania je w dobroci (Ps 4,7; 80,4), lub ukrywa je w gniewie (Iz 54,8; Ps 30,8; 104,29), czyli odmawia człowiekowi swej łaski¹⁰.

Podobnie jak oblicze człowieka wyraża jego wewnętrzne nastawienie wobec innych i w ogóle umożliwia osobowy kontakt, tak Biblia, stosując ów obraz, chce wskazać na przystępność i możliwość doświadczenia Boga. Chce przez to powiedzieć, że jest On obecny z całą swoją łaskawością i miłością, ale także z nieubłaganym gniewem, zależnie od postępowania człowieka. Tak więc w tym obrazie Bóg ukazuje się jako żywy i osobowy.

Przede wszystkim przewrotna żona zadaje ranę sercu męża. Serce jest rozumiane w analizowanej sentencji jako ośrodek życia umysłowego, woli i emocjonalnego, czyli najgłębsza istota męża, doświadczająca przykrości ze strony przewrotnej żony.

Zło wyrządzone mężowi przez taką żonę jest tak wielkie, że nawet osłabia jego ręce, które są oznaką siły i działania. W Biblii ręka reprezentuje całą osobę, często stanowiąc substytut indywidualnych czynności, zajęć, a nawet impulsów duchowych. Ofiarowanie dłoni jest gestem oznaczającym szczerość i gotowość do udzielenia pomocy drugiemu człowiekowi (2 Krl 10,15)¹¹. Metafora ręki zakłada też, ideę, sprawności i władania. Odnosząc te metafory do Boga, Biblia ukazuje „ręce” Boga, które uczyniły niebo i ziemię (Iz 66,2). Bóg objawia moc „swego ramienia” podczas stworzenia (Iz 53,1; Jr 31,17). Pracują one bowiem tak jak ręce garncarza (Hi 10,8; Jr 18,6; Rdz 2,7). Stwórca objawia swą moc w całej historii (Pwt 4,34). Szeroka symbolika ręki Bożej jako dobrej, wyciągniętej, cienia Jego ręki (Iz 52,10; Ezd 7,9; Iz 49,2) wywołuje wizję przemożnej opieki. W ręku Boga jest bezpieczeństwo (Mdr 3,1). Kiedy ręka Boża znajduje się nad prorokiem, to w tym celu, by wziąć go w posiadanie i jakby po to, by mu przekazać ducha widzenia (Ez 1,3). Ręka Boża nie jest zbyt krótka, gdy chodzi o ratunek (Iz 50,2). Może się jednak

¹⁰ Oblicze Boga jest obliczem świętego i sprawiedliwego, dlatego tylko ci, co są prawego serca, będą oglądać jego oblicze (Ps 11,7). Boże oblicze napawa człowieka śmiertelnym przerażeniem ze względu na grzech obciążający ludzi (Wj 33,20; Sdz 13,22). Mimo to jest ono życiem i zbawieniem człowieka (Ps 51,13n). Por. F. Gils, J. Guillet, *Oblicze*, w: *STB*, s. 584-585. Jeżeli ktoś staje przed obliczem Boga, to Biblia rozumie to w sensie kultycznym i wyraża w ten sposób myśl, że człowiek modlący się albo sprawujący czynność kultową jest i może być świadomy obecności i łaski Bożej.

¹¹ D.R. Edwards, *Ręka*, w: *Encyklopedia biblijna*, s. 1050.

okazać ciężka (Ps 32,4), może uderzyć (Iz 5,25), wtedy zwłaszcza gdy ktoś pogardza wielkoduszną miłością, o której ręka ta świadczyła (Iz 65,2)¹².

W porównaniu z ramieniem Bożym, ręka ludzka jest bezsilna (2 Krn 32,8; Iz 40,12; Prz 30,4). A jednak u człowieka ramię jest również narzędziem i symbolem energicznego działania (Ps 18,35). Ruchy ręki wyrażają poruszenia duszy: radość (2 Krn 11,12), smutek (Jr 2,37), błogosławieństwo (Rdz 48,14), przysięgę (Rdz 14,22), a przede wszystkim modlitwę i adorację (Ps 28,2; Hi 31,27). Ręce wzniesione do modlitwy powinny być czyste (Ps 24,2; Iz 1,15)¹³. Symbolika ręki oznacza zatem pewną siłę i potęgę autorytetu¹⁴. Przewrotność żony pozbawia zatem męża obu tych elementów.

Analizowana sentencja odwołuje się także do symboliki kolan (grec. γονοσ). Chwiejność i drzenie kolan jest oznaką przerażenia i słabości. Kiedy nadejdzie groza dni ostatecznych, „opadną wszystkie ręce i wszystkie kolana rozmiękną jak woda” (Ez 7,17). Podczas oblężenia Niniwy wszędzie były pustkowia, bezludzia, zniszczenie i chwiejące się kolana (Na 2,11). Gdy nadejdzie koniec czasów, wszyscy ugną się przed Panem i przed Nim zegną kolana (Ps 22,30).

Przewrotność żony wobec męża powoduje drzenie kolan męża, czyli przyczynia się do niszczenia jego pewności i ufności¹⁵.

Jednakże przewrotność żony zaszkodzi jej samej, o czym przestrzega Syr 25,19:
 „Małe jest wszelkie zło wobec przewrotności kobiety,
 toteż spadnie na nią los grzesznika”

Syrach poucza, że każda złość jest czymś niewłaściwym, ponieważ nie prowadzi do dobra. Złość czy też zło przejawia się jako moc, jako myśli i dążenia serca (Rdz 6,5), jako skłonność pobudzająca do działania (1 Sm 17,28; Est 8,3) i jako złe postępowanie (Iz 1,16). Złe usposobienie i złe czyny zakłócają stosunki człowieka z Jahwe, a zarazem miłe Bogu stosunki pokojowe między ludźmi (Oz 10,9-15)¹⁶.

Czymś szczególnie przykrym jest złość (grec. κακια) kobiety, ponieważ przewyższa ona wszelką złość. Dlatego też jej udziałem będzie los grzesznika (grec. αμαρτωλος). Prawda o grzeszności człowieka przewija się przez wszystkie pi-

¹² J.J.M. Roberts, *The Hand of Yahweh*, VT 21 (1971), s. 244-251.

¹³ A. Ridouard, *Ramię i ręka*, w: *STB*, s. 852-853.

¹⁴ M. Wojciechowski, *Język gestów w Starym Testamencie*, w: *RBL* 41 (1988), s. 507.

¹⁵ M. Lurker, *Kolano*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 290.

¹⁶ Właśnie przepowiadanie proroków wskazuje, w jak znacznym stopniu stosunek człowieka do Jahwe jest określony przez stosunek człowieka do człowieka. Ten, kto dąży do zła, nie zdobędzie sobie życzliwości Jahwe przez składanie ofiar i praktyki kultowe (Iz 1). Jahwe brzydzi się egoizmem i bezwzględnością w przebraniu religijnym, ponieważ wbrew pozorom są one dogłębnie złe. O. Kaiser, *Zło, zły*, w: *PSB*, kol. 1486.

sma Starego Testamentu. W niektórych jest ona sformułowana wyraźnie, w innych natomiast zawarta jest jako przesłanka. Odpowiedzi na pytania: w czym i z powodu czego człowiek jest grzesznikiem, bardzo się od siebie różnią. Prorockie przepowiadanie wskazuje na centrum grzeszności człowieka. Jest nim „serce” ludzkie i postępowanie człowieka wobec innych, a szczególnie wobec Boga i jego przykazań¹⁷. „Miejscem”, w którym pojawia i nasila się grzech, zgodnie z wypowiedziami Starego Testamentu, jest życie ludzkie. Sam Jahwe w swoim objawiającym się słowie wskazuje na ten fakt (Rdz 3). W kontekście życia wyjaśnia się, czym jest grzech. Polega on na odejściu od słusznej drogi, zwracaniu sił przeciwko Jahwe (Sdz 10,10), przeciw drugiemu człowiekowi (Rdz 20,9). Grzech przedstawia się jako bunt i opór. Z tej racji burzy on stosunki międzyludzkie. Grzech zagraża szczęściu, mądrości i życiu człowieka¹⁸. Przede wszystkim niszczy przymierze zawarte pomiędzy Jahwe i jego ludem (Oz 8,1; Wj 19,20)¹⁹. W próbach dokładniejszego określenia grzechu pewną rolę odgrywa idea prawa. Mimo wielkich osiągnięć, które były owocem tego rodzaju usiłowań, istnieje powód kategorycznego ich odrzucenia. Mnożenie przykazań nie osłabia w żadnym wypadku grzechu. Co się tyczy pochodzenia grzechu, to towarzyszy on człowiekowi od momentu popełnienia grzechu pierworodnego (Rdz 3,23-25)²⁰. Grzech, szeroko rozumiany, był zawsze odrzuceniem miłości Bożej, złamaniem wierności wobec Bożego przymierza (Pwt 9,7; Jr 7,18n; 2 Sm 12,9n)²¹. Starotestamentowe teksty, chcąc nieraz ukazać sytuację dzieci naznaczoną przekleństwem i nieszczęściem, wskazują często na grzechy ojców. Podobnie jak ojcowie, łamiąc przymierze, odwracali się od Boga, tak lud obecnie dopuszcza się tego samego grzechu. Potomstwo takich ludzi będzie obmierzłe i plugawe

Grzech (gr. *αμαρτια*)²², jako rzeczywistość towarzysząca człowiekowi, jest odejściem ze „słusznej drogi”. Zwraca się on przeciwko Bogu (Sdz 10,10) i drugiemu człowiekowi (Rdz 20,9). Jest on buntem i oporem. Z tej przyczyny niszczy stosunki międzyludzkie. Stary Testament, zwłaszcza Księga Rodzaju, ukazuje źródło pochodzenia grzechu, gdyż człowiek został stworzony jako istota bezgrzeszna, czyli doskonała. Grzech w swej istocie jest świadomym i dobrowolnym przeciwstawieniem się człowieka wobec Boga. Zło grzechu polega nie tylko na zewnętrz-

¹⁷ O. Kaiser, *Grzesznik*, w: *PSB*, kol. 403.

¹⁸ H. Duesberg, J. Fransen, *Le peche*, w: *Les scribes inspires*, Maredsous 1966 s. 668.

¹⁹ O. Kaiser, *Grzech*, w: *PSB*, kol. 399.

²⁰ R. Krawczyk, *Upadek pierwszych ludzi (Rdz 3,1-24) w historii zbawienia*, WDP 50 (1981) nr 1, s. 18-24.

²¹ S. Lyonnet, *Grzech*, w: *STB* s. 305-308.

²² G. Stahlin, *αμαρτια*, w: *TWNT*, t. I, s. 296-297.

nym nieposłuszeństwie, ale na wewnętrznym odejściu, złamaniu porządku²³. Akt ten został dokonany jeszcze w początkach istnienia człowieka na ziemi (Rdz 3)²⁴. Człowiek był związany z Bogiem jako stworzenie nie tylko więzami zależności, lecz także przyjaźni. Jako stworzony „na obraz i podobieństwo” Boże był obdarzony różnorodnymi darami. Jednakże ulegając podszeptom szatana, który jest przedstawiony w symbolice węża²⁵, człowiek pragnie sam określać prawa dotyczące zła i dobra, odrzucając w ten sposób miłość samego Boga²⁶. Skutki takiego czynu są dla człowieka tragiczne i obejmują wiele płaszczyzn życia ludzkiego²⁷. Pierwsza i podstawowa płaszczyzna, której dotyczy ten pierwotny grzeszny czyn człowieka, dotyczy samej relacji pomiędzy Bogiem i człowiekiem. Grzeszny człowiek zostaje pozbawiony możliwości przebywania w pobliżu Boga²⁸. Jest to wyrazem utraty przez człowieka zaufania wobec Stwórcy, zniekształceniu ulega bowiem samo rozumienie Boga przez człowieka²⁹.

Grzech jest również skłóceniem ludzi między sobą oraz zniszczeniem ładu i harmonii w samym człowieku. Również odniesienie człowieka do świata ulega zniekształceniu. Od momentu grzechu pierworodnego całe dzieje ludzkości są naznaczone tymi następstwami. Szczególnie jest to widoczne w historii Izraela. Znamionym momentem jest tu odstępianie narodu wybranego od Boga podczas wędrówki przez pustynię. Znakiem grzechu rozumianego tutaj jako zerwanie więzi z Bogiem jest kult złotego cielca (Wj 32). Grzech Izraela jest zatem odmową posłuszeństwa pojmowanego jako brak wiary w Boga, nieufność względem Niego.

Nauczanie proroków w znacznej mierze dotyczy właśnie piętnowania grzechów, zwłaszcza w odniesieniu do Pana Boga, rozumianych jako zrywanie przymierza zawartego na Synaju (Oz 4,2; Iz 1,17; 5,8; 65,6n; Am 4,1; Mi 2,1n)³⁰. Grzech popełniony przez człowieka bezczęści nie tylko prawa, lecz także ubliża Bogu. Ukazuje się on jako zerwanie osobistych związków człowieka z Bogiem, jako odtrącenie miłości Boga, który cierpi z tego powodu, że nie jest kochany przez czło-

---

²³ J. Homerski, *Pojednanie z Bogiem w księgach Starego Przymierza*, w: *Warszawskie Studia Biblijne*, red. J. Frankowski, B. Widła, Warszawa 1976, s. 35.

²⁴ A.M. Dubarle, *Le peche original dans l'Ecriture*, Paris 1967.

²⁵ M. Lurker, *Wąż*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 171; J. Synowiec, *Na początku*, Warszawa 1987, s. 186-188,

²⁶ P. Leonardo Leonardi, *Peccato negazione di amore*, Roma 1973.

²⁷ *Pięcioksiąg. Wprowadzenie w myśl i wezwanie Ksiąg biblijnych*, opr. St. Wypych, Warszawa 1987, s. 62.

²⁸ H. Schungel, *Grzech pierworodny*, w: *PSB*, kol. 403.

²⁹ S. Lyonnet, *Grzech*, w: *STB*, s. 304.

³⁰ J. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1994; J. Schreiner, *Przez grzech odwraca się człowiek od Boga*, „*Concilium*” 6-10 (1969) 268-276; E. Beaucamp, *Peche (AT)*, *DBS VII*, 407-471.

wieka, Jego miłość została bowiem zraniona³¹. Pismo Święte ukazuje, jak głęboko skutki grzechu dotykają człowieka³².

Powyższe analizy pozwalają stwierdzić, iż grzech dokonywany przez człowieka jest jedną z najbardziej niebezpiecznych przeszkód uniemożliwiających osiągnięcie jedności w małżeństwie.

2. Niegodziwość i złość

Kolejna negatywna postawa żony jest ukazana w Syr 26,7:

„Jarzmo dla wołów źle dopasowane – to żona niegodziwa,
kto ją sobie bierze, jakby uchwycił garścią skorpiona”

Niegodziwa żona jest porównana do źle dopasowanego jarzma dla wołów. Jarzmo (grec. βουζυγιον) jest urządzeniem składającym się z drewnianej ramy i sznurów. Służy do zaprzęgnięcia pary zwierząt pociągowych. W sensie przenośnym oznacza tyle, co ciężar nałożony na barki ludu przez własnego albo obcego władcę. Może ono oznaczać również zależność i zniewolenie w ogóle³³. Bóg przestrzega Izraela, że jeśli nie będzie słuchał Jego głosu i nie będzie zachowywał Jego przykazań, nałoży nań żelazne jarzmo (Pwt 28,48)³⁴. Ale jarzmo oznacza nie tylko nękającą i niesprawiedliwą okupację przez obcych. Rzadziej jarzmo ma znaczenie pozytywne. Wówczas może to być także symbol panowania Boga poprzez nadany ludowi Bożemu porządek przymierza albo podporządkowanie przykazaniom Bożym. Jednakże lud Boży często odmawiał posłuszeństwa Bogu i niszczył Boże jarzmo (Jr 2,20). Kto nie chce żyć zgodnie z wolą Boga, temu wszystkie przykazania będą sprawiały ucisk niczym dotkliwe jarzmo. Natomiast dobrze wie się człowiekowi, „gdy dźwiga jarzmo już od samej młodości” (Lm 3,27), czyli od początku swego życia uczy się być posłusznym Bogu.

³¹ S. Porubcan, *Sin in the Old Testament*, Roma 1963; R. Knierim, *Die Hauptbegriffe für sünde im AT*, Gutersloh 1965.

³² J. McKenzie, *Aspetti del pensiero del Vecchio Testamento*, w: *Grande commentario biblico*, red. R. Brown, J. Fitzmyer, R. Murphy, Brescia 1968, s. 115-213.

³³ A. Baum, *Jarzmo*, w: *PSB*, kol. 495.

³⁴ Z polecenia Bożego prorok Jeremiasz musi sobie nałożyć na szyję powróż i drewniane jarzmo, by w ten sposób ogłosić, że wkrótce wszystkie narody dostaną się pod władzę króla babilońskiego, Nabuchodonozora. Kiedy fałszywy prorok Chananiaś zjął z pleców Jeremiasza drewniane jarzmo i połamał je, Pan – poprzez jarzmo żelazne – przepowiedział niewolę jeszcze bardziej uciążliwą (Jr 27,1n; 28,10-14). Zniszczenie jarzma miało oznaczać koniec ucisku (Kpł 26,13). Potem Pan również ulitował się nad Izraelem, łamiąc jarzmo nałożone Izraelowi przez władców asyryjskich (Iz 14,25). Złamanie jarzma staje się więc w prorocत्वach o zbawieniu, symbolem wyzwolenia (Iz 9,3). M. Lurker, *Jarzmo*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 72.

Ten mężczyzna, który bierze (grec. κρατεω) za żonę kobietę niegodziwą, przypomina człowieka, który dźwiga niewłaściwe jarzmo. Ponadto jest on podobny do człowieka chwytającego ręką (grec. δρασομοι) skorpiona (grec. σκορπιος).

Ze względu na swój przerażający wygląd i wielkość, sięgającą na Wschodzie do 15 centymetrów, oraz szczęki jak u raka i ogon wydzielający trujący jad zwierzę to stało się symbolem złych, niebezpiecznych mocy, a nawet śmierci. W eposie o Gilgameszu dwa potężne człekokształtne skorpiony pilnują wejścia do otchłani. Symbolizują one śmierć. W Palestynie skorpion również należał do zwierząt, których bano się najbardziej. Syrach pisze, że Bóg stworzył skorpiony i zmije po to, by przez nie zgotować zagładę bezbożnym (Syr 39,30)³⁵. Ezechiel przyrównuje bezbożnych Izraelitów do kolczastych roślin i jadowitych skorpionów, których wysłany przez Boga prorok wcale się nie lęka (Ez 2,6)³⁶.

Poprzez to porównanie złej żony do skorpiona Syrach pragnie przestrzec mężczyznę przed ogromem zła, jakie może ona mu wyrządzić. Jest ona bowiem bardzo niebezpieczna dla męża.

Inną wadę żony przedstawia Syr 25,13:

„Kaźda rana, byle nie rana serca,
wszelka złość, byle nie złość żony”

Rana (grec. πληγη) jest następstwem uderzenia lub ciosu, czego objawem jest uszkodzenie anatomiczne lub fizjologiczne ciała ludzkiego. Przez to w pewien sposób zostaje ograniczone funkcjonowanie organizmu i jego sprawność. Najbardziej dotkliwą może okazać się rana serca, ponieważ serce ze względu na swą funkcję zapewnia żywotność biologiczną organizmu. Każde naruszenie sprawności serca będzie się wiązało z naruszeniem prawidłowego funkcjonowania całego ciała. Syrach znalazł tę prawidłowość. Pozwoliła mu ona z kolei dostrzec analogię w tym układzie odnoszącym się do relacji pomiędzy mężem i żoną. Właśnie żona złośliwa (grec. πονηρος) jest jak rana zadana sercu.

Słowo „serce” stosunkowo rzadko występuje w Starym Testamencie jako określenie organu cielesnego, z którym związane są określone funkcje fizjologiczne (2 Sm 18,14; Oz 13,8). Bardzo często wyraz ten jest używany w sensie przenośnym. Serce to przede wszystkim pojęcie zbiorcze, oznaczające istotę i charakter człowieka, czyli jego wnętrze³⁷. Obejmuje ono swym pojęciem całą aktywną postawę, która wypływa z charakteru człowieka³⁸. Można w tej postawie wyróżnić trzy płaszczyzny. Pierwszą jest płaszczyzna intelektualna. Bóg dał człowiekowi serce do

³⁵ A. Meister, *Skorpion*, w: *PSB*, kol. 1203.

³⁶ M. Lurker, *Skorpion*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 216.

³⁷ M. Lurker, *Serce*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 209.

³⁸ G. Miller, *Serce*, w: *PSB*, kol. 1195.

myślenia (Syr 17,6). Psalmista wspomina o zamysłach w sercu samego Boga, czyli o planach Bożych, trwających z pokolenia w pokolenie (Ps 33,11). Szerokość serca, na przykład, kojarzy się z rozległą wiedzą (1 Krl 5,9). Wyrażenie: „daj mi swoje serce”, może oznaczać poświęcenie pewnej uwagi (Prz 23,26). Serce zatem jest rozumiane jako siedziba życia umysłowego człowieka (Syr 17,6; Prz 15,14; 16,23; 18,15; Pwt 29,3; Ps 90,12; Hi 8,10)³⁹. Jest ono elementem umożliwiającym człowiekowi zdolność do refleksji, czyli osiągnięcie mądrości⁴⁰. Równocześnie, jako przeciwieństwo mądrości, może w nim także zagościć głupota (Ps 14,1; 53,2; Oz 7,11; Prz 23,31-32)⁴¹. Druga płaszczyzna dotyczy serca jako siedliska życia wolitywnego. Oznacza ono władzę podejmowania decyzji przez człowieka (Prz 6,18; Ps 33,11; 2 Sm 7,27; Rdz 34,3; 50,21; Sdz 19,3; 2 Krn 30,22; Iz 40,2; Oz 2,16-17). To właśnie w sercu człowiek podejmuje zamiary dobre lub złe. Dlatego pełni ono rolę sumienia (1 Sm 24,5; 2 Sm 24,10)⁴². Trzecia płaszczyzna polega na określeniu serca jako źródła uczuć i pragnień człowieka. Jest ono więc siedzibą życia emocjonalnego (Ps 25,17; Prz 14,30; 23,17; 2 Sm 15,13; Iz 65,14)⁴³. To właśnie w sercu powstaje radość, smutek, strach, itp. Tak więc rozumienie terminu „serce” jest bardzo szerokie w Starym Testamencie. Jest ono bowiem siedliskiem świadomej, wolnej i emocjonalnej osobowości człowieka. Miejszem podejmowania decyzji, organem uczuć i pragnień⁴⁴.

Serce spełnia bardzo ważną rolę w relacjach pomiędzy ludźmi, gdzie istotnym elementem jest wewnętrzna postawa. Zazwyczaj bowiem to, co człowiek okazuje na zewnątrz, powinno być przejawem jego serca. Dlatego serce poznaje się przez to, co wyraża się nawet w obliczu człowieka (Syr 13,25), oraz w tym, co wypowiadają usta (Prz 16,23). Jednakże zdarza się, iż słowa i zewnętrzne czyny zamiast ujawniać właściwe nastawienie serca, ukrywają jego faktyczny stan (Prz 26,23-26; Syr 12,16). Świadczy to wówczas o dwulicowości serca. Nawet w relacjach z Bogiem człowiek może przyjmować taką postawę. Widoczne jest to nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale nawet w wymiarze społecznym, gdy naród wybrany usiłuje szukać różnorodnych wybiegów w relacjach z Bogiem. Aby się uwolnić od konieczności autentycznego nawrócenia, stara się zaspokoić Boga zewnętrznym kultem (Am 5,21). Jednak nie można oszukać Boga, który nie bierze pod uwagę tego, co zewnętrzne, ale dostrzega postawę serca ludzkiego (Jr 17,10; Syr

³⁹ M. Filipiak, *Biblia o człowieku*, Lublin 1979, s. 51.

⁴⁰ H. Brunner, *Das hörende Herz*, ThLZ 79 (1954), s. 697-700.

⁴¹ M. Filipiak, *Biblia o człowieku*, s. 52.

⁴² D.R. Edwards, *Serce*, w: *Encyklopedia biblijna*, s. 1100.

⁴³ J. de Fraine, A. Vanhoye, *Serce*, w: *STB*, s. 871-872.

⁴⁴ J.B. Herz, w: *BThW*, s. 713-714.

42,18; Iz 29,13). Dlatego chcąc znaleźć Boga, należy szukać Go szczerym sercem (Pwt 4,29. Co więcej, należy być w ustawicznej gotowości poddawania się Jego prawu, czyli poddawania swego serca Bożej woli (Pwt 6,5). Jednak cała historia ludu wybranego wskazuje, jak trudno wprowadzić tę zasadę w codzienne życie. Zło bowiem dotknęło samego serca Izraela, wskutek czego stało się ono krnąbrne i uparte (Kpł 26,41; Jr 5,23; Oz 10,2). To otępienie moralne i intelektualne jest określane w Biblii jako „zatwardziałość serca” Oznacza ona przede wszystkim obstawanie przy swoich planach i niedostrzeganie innych możliwości, co często prowadzi do grzechu⁴⁵. Izraelici zamiast złożyć całą swą ufność w Bogu, poszli za swoją pierwotną złą skłonnością (Jr 7,24). I dlatego spadły na nich tak liczne nieszczęścia. Nie pozostało tu nic innego, jak tylko ukorzyć się przed Bogiem (Jl 2,13; Ps 51,19) i prosić Go, aby stworzył w nich nowe serce (Ps 51,12)⁴⁶.

Bóg zobowiązuje się do przemiany serca ludzkiego, o ile człowiek zwróci się do Niego z prośbą o pomoc (Pwt 30,6)⁴⁷. Taki zamiar Boży przynosił człowiekowi nadzieję. Widoczne to już było w takim dziele Bożym, jak wyprowadzenie Izraelitów z niewoli egipskiej i prowadzenie ich przez pustynię, gdzie Bóg pragnął przemienić ich serca (Oz 2,16). Bóg wielokrotnie potwierdza chęć zawarcia przymierza, na mocy którego stworzy w człowieku nowe serce (Jr 31 – 32; Ez 18,31). To nowe serce będzie w stanie poznać Boga, czyli być czystym i wypełniać jego wolę (Ez 36,25). Jeśli komuś zleca się do wykonania nowe zadania, to daje się mu też nowe serce, czyli całkowicie się zmienia jego postawę, aby mógł podjąć to zadanie. W ten sposób będzie zapewniona ostateczna jedność pomiędzy Bogiem i Jego ludem. Serce zatem rozumiane w analizowanej sentencji, jako ośrodek życia umysłowego, wolitywnego i emocjonalnego, czyli najgłębsza istota męża, doświadcza przykrości ze strony żony, pełnej złości.

Interesującą charakterystykę złości żony podaje Syr 25,17:

„Złość kobiety zmienia wyraz jej twarzy,
zeszpeca jej oblicze na kształt niedźwiedzia”

Złość kobiety potrafi nawet przemienić (grec. αλλοιωω) jej zewnętrzny wygląd, wzrok (grec. ορασις). Wówczas wygląd jej staje się ponury (grec. σκοτιος), jak wygląd niedźwiedzia.

Rozdrażniony lub wygłodzony niedźwiedź (grec. αρκτος) był największym postrachem pasterzy. W Biblii, niedźwiedź jest symbolem gniewu i złości. Żli młodzieńcy, którzy wyśmiewali się z łysiejącego już Eliasza, zostali rozszarpani przez niedźwiedzie (2 Krl 2,24). Gdy nadejdzie zapowiadany przez Pana dzień sądu (Am

⁴⁵ W.H. Propp, *Zatwardziałość serca*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, s. 815.

⁴⁶ J. Fraine, A. Vanhoye, *Serce*. w: *STB*, s. 872.

⁴⁷ F. Baugartel, *Kardia*. w: *TWNT*, t. III, s. 611.

5,19), Bóg sam objawi się w postaci „niedźwiedzicy pozbawionej młodych” (Oz 13,8) i rzucającej się na niewierny naród. Bolejącemu prorokowi wydaje się, że Bóg w swoim zagniewaniu zaczął się na niego jak niedźwiedź (Lm 3,10). Strasznie wyglądające bestie z wizji Daniela (Dn 7,4n) oznaczają cztery królestwa ówczesnego świata. Niedźwiedź pośród nich przedstawia mocarstwo Medów⁴⁸.

Tak więc żona pałająca złością przypomina swym wyglądem wściekłego niedźwiedzia, który jest wielkim zagrożeniem życia ludzkiego.

Konsekwencje mieszkania ze złą żoną przedstawia z kolei Syrach w sentencji 25,18:

„Mąż jej zasiądzie do stołu pośród swoich bliskich
i wbrew woli przykro wzdychać będzie”

Najczęściej przebywanie wśród przyjaciół napędza człowieka radością. To wśród takiego grona dochodzi do wymiany doświadczeń życiowych. Nomadom, czyli ludom koczowniczym, wędrownym, oraz prostej ludności izraelskiej stół, przy którym spożywano posiłki, był znany tylko w formie skóry lub też maty rozpostartej na ziemi (Iz 21,5). Znano natomiast stół używany przy sprawowaniu kultu (Wj 25,23) i przy wykonywaniu pracy. Stołu do posiłku używali tylko ludzie zamożni (Sdz 1,7; 2 Krl 4,10). Dopiero w czasach późniejszych stół stał się przedmiotem powszechnego użytku (Ne 5,17)⁴⁹. Zasiadanie do wspólnego stołu stwarza poczucie szczególnej bliskości między współbiesiadującymi. Dopuszczenie kogoś do wspólnego stołu oznacza przyjęcie go do wspólnoty rodzinnej. Największym zaszczytem jest zasiadać codziennie do wspólnego stołu z samym królem (2 Sm 9,7).

Jakże trudną musi zatem być dla męża zła żona, skoro nawet pośród przyjaciół odczuwa on gorycz (grec. πικρία).

3. Zazdrość i nieopanowanie w mowie

Kolejną postawę negatywną żony mającą wpływ na stan życia małżeńskiego przedstawia Syr 26,6:

„Zgryzotą serca i smutkiem jest kobieta zazdrosna o kobietę,
a to jest bicz języka, co wszystkich dosięga”

Zdarza się, że żona może okazać zazdrość o inną kobietę. Wówczas takie zachowanie żony przynosi ból, udrękę (grec. αλγος) sercu męża. Takie postępowanie napędza go smutkiem.

⁴⁸ K. Zisler, *Niedźwiedź*. w: *PSB*, kol. 810.

⁴⁹ G. Herrgott, *Stół*, w: *PSB*, kol. 1236.

Zazdrość jest zawiścią okazywaną drugiemu człowiekowi. To właśnie ona staje się źródłem różnorodnych nieszczęść i grzechów. Okazywana poprzez mowę, wyzwała skutki podobne do uderzeń bicia (grec. $\mu\alpha\sigma\tau\iota\xi$).

W zasadzie język jest w Biblii zdolnością, dzięki której człowiek jest właśnie człowiekiem. Język ma moc budować lub niszczyć⁵⁰. Wszystko, co dostępne jest dla człowieka, co może poznać, może też wyrazić w języku. Język oznacza zdolność poznawczego przeniknięcia i uporządkowania świata. Ta zdolność, zawsze już dana człowiekowi i pozwalająca mu być człowiekiem, nigdy oczywiście nie jest mu dana jako raz na zawsze gotowe instrumentarium, lecz powstaje wciąż na nowo. Wiąże się z tym nie tylko fakt istnienia wielu języków, lecz także fakt ustawicznego stawiania się wszystkich języków, dzięki czemu języki pozostają żywymi językami⁵¹.

Rzeczywistość języka wymaga zawsze przynajmniej dwóch ludzi. Język bowiem jest istotnie językiem wtedy, gdy może być zrozumiany, czyli gdy jest pośrednikiem, w którym większa liczba ludzi porozumiewa się odnośnie tego, co jest. Ma on zatem charakter społeczny⁵². Biblia widzi w możliwości mówienia (Rdz 2,20) podobieństwo człowieka do Boga. Język, wedle ujęcia biblijnego, jest nie tylko zdolnością nazywania rzeczy i dzięki temu porządkowania świata⁵³, lecz przede wszystkim zdolnością udzielania odpowiedzi Bogu (Rdz 3,9n; 15,1n; Wj 3,4n; Hi 41,1-6). I odwrotnie. Bycie Boga Stwórcą opisuje się jako stwarzanie za pomocą słowa (Rdz 1,3n; Ps 33,6; Iz 48,13). Język jest zgodnie z jego najwyższymi możliwościami ustawicznie środkiem, w którym Bóg spotyka człowieka dzięki objawiającemu się i prorockiemu słowu.

Za pomocą języka człowiek porozumiewa się też z innymi ludźmi. Pozbawienie kogoś możliwości posługiwania się językiem może być wyrazem kary Bożej (Ps 137,6). Przywracanie natomiast niemowom możliwości korzystania z niego jest dziełem mesjańskim (Iz 35,6). Poprzez język człowiek wypowiada słowo, które jest wyrazem samego siebie. W nim człowiek udziela się drugiemu człowiekowi, pozwala sobie zrozumieć.

Jednakże człowiek może posługiwać się swym językiem niewłaściwie, wypowiadając słowa niszczące. Od języka przewrotnego pochodzą wszelkie kłamstwa, podstęp, dwulicowość, przekleństwa, oszczerstwa (Ps 10,7; Syr 51,2-6). Język jest wówczas przyrównany do węża (Ps 140,4), brzytwy wyostrzonej (Ps 52,4), miecza ostrego (Ps 57,5), strzału śmiertelnie godzącego (Jr 9,7; 18,18)⁵⁴.

⁵⁰ J. Behm, $\gamma\lambda\omega\sigma\sigma\alpha$, w: *TWNT*, t. I, s. 719-726.

⁵¹ A. van den Born, *Zunge*, w: *BL*, kol. 1937-1938.

⁵² B. Casper, *Język*, w: *PSB*, kol. 514-515.

⁵³ K. Gouders, *Imię*, w: *PSB*, kol. 457-458.

⁵⁴ P. de Surgy, *Język*, w: *STB*, s. 357-358.

Język zatem, podobnie jak wargi⁵⁵, ujawnia wnętrze człowieka⁵⁶. Mowa człowieka jest zatem środkiem przekazującym intelektualną zawartość wnętrza ludzkiego. Sposób przekazywania zależy od tego, co się innym przekazuje.

W przypadku mowy niosącej przykre słowa język staje się jak bicz. Bicz był narzędziem do wymierzania dotkliwych kar, jaką na przykład była chłosta. W starotestamentowych czasach chłosta, oprócz pouczenia, upomnienia i nagany, była środkiem wychowawczym, stosowanym przez rodziców i nauczycieli mądrości. Dziecko karano chłostą, żeby fizyczny ból skłonił je do zastanowienia się i żalu (Prz 22,15). Obrazowo mówi się, iż również Bóg wymierza człowiekowi chłostę, gdy zsyła na niego karę z powodu jego win. W tym wypadku miara cierpienia ludzkiego odpowiada chłości Bożej (Iz 26,16). Stary Testament widzi także w cierpieniu znak miłości Boga, który dochowuje wierności swemu wybranemu ludowi wówczas, gdy zabiega o poprawę grzesznika. Cierpienie ludu pojmuje się zatem jako zbawienną chłostę budzącą nadzieję przebaczenia. Chłosta wymierzana biczem była więc bardzo dotkliwa. Podobnie jest z mową żony, która jest zazdrosna o inną kobietę.

Jeszcze inną wskazówkę dotyczącą wyboru odpowiedniej kobiety na żonę przedstawia sentencja Syr 25,15:

„Nie ma jadu nad jad węża,
i nie ma gniewu nad gniew kobiety”

Głowa jest centralnym organem każdej żywej istoty, człowieka. Jest ona nosicielem świadomości, czyli własnego „ja” i wskutek tego reprezentuje całego człowieka⁵⁷.

Szczególnie niebezpieczną głowę posiada wąż (grec. οφις). Z powodu budowy swego ciała oraz sposobu życia wąż uchodzi za jedno z najmniej przyjemnych zwierząt dla człowieka. Wąż uchodzi za przebiegłego (Rdz 3,1) i budzi lęk z powodu jadu (Ps 140,4). Rdz 3 widzi w wężu zwierzę, które przynosi nieszczęście i śmierć. Rozszczepiony język węża odpowiada „dwulicowości” tego zwierzęcia. Wystąpienie węża, który symbolizuje szatana w Rdz 3, stanowi punkt zwrotny w całym rajskim dramacie (Rdz 3,4-5). Sprawiedliwym będzie dana władza stąpania po wężach i żmijach (Ps 91,13). Wąż otrzymał znaczenie kultowe, gdy Mojżesz na polecenie Jahwe sporządził węża miedzianego (Lb 21,4-9; 2 Krl 18,4), który był zapowiedzią ukrzyżowanego Mesjasza⁵⁸.

⁵⁵ D. Fraikin, *Lippe*, w: *BL*, kol. 1058.

⁵⁶ C. Lesquivit, X. Léon-Dufour, *Wargi*, w: *STB*, s. 1023-1024.

⁵⁷ M. Lurker, *Głowa*, w: *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, s. 57-58; A. Grabner-Haider, *Głowa*, w: *PSB*, kol. 381.

⁵⁸ K. Gouders, *Wąż*, w: *PSB*, kol. 1386; G. Herrgott, *Wąż miedziany*, w: *PSB*, kol. 1386.

Do jadu węża i jego działania porównany jest gniew (grec. *qumos*) żony. Gniew jest gwałtowną reakcją człowieka, który unosi się przeciwko drugiemu człowiekowi, gdy jest kierowany zazdrością. Skutki takiego gniewu mogą być tragiczne, dlatego też Bóg wyraźnie potępia i odrzuca takie postępowanie człowieka.

Poważne zagrożenie dla małżeństwa stanowi postawa żony przedstawiona w Syr 26,27:

„Żona krzykliwa i gadatliwa jest jak trąba wojenna,
wzywająca do odwrotu i każdy w takich warunkach
żyje w zgiełku wojennym”

Żona krzykliwa, o donośnym głosie (grec. *μεγαλοφωνος*) jest tu przyrównana do trąby wojennej (grec. *σαλπιγξ*). W starożytności najpotężniejsze dźwięki spośród instrumentów muzycznych wydawały trąby. Nimi też posługiwano się przy podawaniu sygnałów na wojnie, także podczas różnych obchodów świątecznych albo w działalności heroldów. Trąby wykonywano z metalu lub zakrzywionych rogów baranów czy też wołów. Swoim brzmieniem ogłaszały one wstępowanie na tron króla (1 Krl 1,34), a gdy nadszedł dzień pojednania, przy ich użyciu otwierano rok jubileuszowy (Kpł 25,9). Od najdawniejszych czasów przypisywano trąbie funkcje ekspiacyjne (Wj 19,13.16)⁵⁹.

Syrach porównuje żonę nieopanowaną w mowie (grec. *γλωσσωδησ*) do trąby wojennej. Wojna (grec. *πολεμος*) jest nie tylko faktem ludzkim stwarzającym problemy moralne. Obecność tego faktu w świecie Biblii sprawia, że objawienie biblijne, biorąc za punkt wyjścia pewne doświadczenie ogólne, ukazuje jeden bardzo istotny aspekt tego dramatu, w który włączona jest cała ludzkość.

Przede wszystkim wojna jako forma przemocy we wszystkich epokach była i jest elementem bardzo ważnym dla istnienia człowieka. Jest to zjawisko stanowiące coś specyficznego dla starożytnego Wschodu. W wojnie bowiem Izrael doświadczał kierownictwa Bożego. W świętych wojnach nie walczyli wojownicy, lecz sam Bóg rozstrzygał je na korzyść swego ludu⁶⁰. W samej bezradności militarnej Izrael nauczył się, czym w ogóle jest wiara, gdyż był zdany wyłącznie na Boga. I tak na przestrzeni stuleci Izrael żyje w ustawicznych wojnach, podczas których wszystkie siły narodu pozostają na usługach sprawy religijnej (Lb 21,21-

⁵⁹ Jej dźwięk był wówczas znakiem, że Pan jest gotów znów okazać łaskę swojemu ludowi. Szczególne znaczenie miało trąbienie w trąby przez kapłanów podczas siedmiokrotnego okrążania miasta Jerycha (Joz 6,16-20).

Jasno brzmiące trąbki wykonane ze srebra, a potem także z miedzi albo brązu, służyły – jak w czasach wędrówki po pustyni – sygnalizowaniu chwili wymarszu w dalszą drogę. Trąby zawsze przypominały związek człowieka z Bogiem (Lb 10,9; 1 Mch 4,40).

⁶⁰ P. Trummer, *Wojownicy*, w: *PSB*, kol. 1406.

35; Pwt 2,26-3,17; Joz 6-12; Sdz 3-12; 1 Sm 11)⁶¹. Jednakże pomimo takiego ujęcia znaczenia wojny istniała jednak ciągle pokusa nieodróżniania sprawy Bożej od ziemskiego dobrobytu Izraela. Wszelkie wojny nieprowadzone w Bożej sprawie były zawsze traktowane jako zło.

Dlatego też mąż, którego żona jest nieopanowana w mowie i krzykliwa, prowadzi życie jakby w zgiełku wojennym i wrzawie. Wiążące się z wojną wrzawa i niepokój (grec. ακαταστασια) są sytuacją, w której człowiek doświadcza niestalości, niepowodzenia⁶². Człowiek doznaje najczęściej niepowodzenia z tej racji, że sprzeciwił się Bogu i zamknął przed swym Stwórcą, do czego przyczynił się grzech pierworodny. Jednak tego rodzaju sytuacje są zawsze początkiem czegoś nowego, czego jeszcze nie było. Natomiast sytuacje, w których przyczyną niepowodzenia jest drugi człowiek, są bardzo dotkliwe i bolesne, ponieważ dotknięty niepowodzeniem niejednokrotnie nie ma bezpośredniego wpływu na zaistniałą sytuację⁶³.

Również Syr 25,20 ukazuje skutki nieopanowania żony w mowie dla męża:

„Czym dla nóg starca wspinanie się po zboczy piaszczystym,
tym żona gadatliwa dla spokojnego męża”

Pragnienie długiego życia jest jedną z właściwości człowieka. Lecz to pragnienie zostaje ograniczone przez wiek człowieka, który nakłada kres ludzkiemu życiu. Jest to szczególnie widoczne w starości (grec. γηροσ), która jest etapem życia ludzkiego naznaczonym nie tylko bogatym doświadczeniem i niejednokrotnie mądrością, ale również wiąże się z licznymi dolegliwościami związanymi z wiekiem. Jest to etap dość uciążliwy dla człowieka. Człowiek w starości czuje, że opuszczają go siły (Ps 71,9; Koh 12,5) i że dla niego nic nie ma już powabu (2 Sm 19,36). Równocześnie człowiekowi starszemu zagraża niebezpieczeństwo zamknięcia się przed wszelką nowością zamiast otwarcia na prawdę. Dlatego człowiek w starości powinien być wspomagany szczególnie ze strony swoich dzieci. Toteż szczególnie przykramusi być dla męża taka sytuacja, w której ma on do czynienia z żoną nieopanowaną w mowie, co symbolizuje podchodzenie starca po piaszczystym zboczu.

⁶¹ Zapal płynący z wiary domagał się wojennego męstwa, w którym żołnierze byli utrzymywani dzięki pewności co do pomocy Bożej i nadziei zwycięstwa politycznego i religijnego zarazem (Ps 2; 45,4n; 66,7-14). H. Cazelles, P. Grelot, *Wojna*, w: *STB*, s. 1062-1063.

⁶² Biblia nie tylko zna niepowodzenia życiowe, ale nawet chętnie je podkreśla. Izrael dostrzega wartość stworzenia, ale równocześnie jego niepewność. Hebrajczyk odczuwa głęboką potrzebę trwałości i brzydzi się nietrwałością i złudnymi pozorami. W świecie bowiem, w którym każdy żyje pod okiem drugiego, niepowodzenie życiowe okrywa hańbą swoją ofiarę. Kto zaufał w tym, co nie zasługiwało na zaufanie, zostaje publicznie zawstydzony. J. Guilet, *Niepowodzenie*, w: *STB*, s. 551-552.

⁶³ A. Grabner-Haider, *Niepowodzenie*, w: *PSB*, kol. 813-814.

Ze względu na niezliczoną ilość swoich ziaren obraz piasku (grec. αμμος), występuje najczęściej w kontekście morza (Rdz 22,17; 1 Sm 13,5). Kiedy Bóg odwrócił swoje oblicze od grzesznego ludu, dzieci umierały tak masowo, że wdów było tyle, co ziaren piasku nad brzegiem morza (Jr 15,8). W Ps 139,18 piasek jest symbolem niemożności przeniknięcia Bożych zamysłów. Również ogrom cierpienia jest przyrównany do ciężaru piasku (Hi 6,3).

Piasek jako materialne podłoże jest bardzo uciążliwy do chodzenia po nim, ponieważ wymaga dużego wysiłku, co jest z kolei dość męczące. Wysiłek taki jest tym bardziej męczący, jeśli marsz taki jest podchodzeniem (grec. αναβασισ) na przykład po piaszczystym zboczu czy też wzgórzu. Wysiłek ten potęguje się, jeśli podchodzącym jest człowiek w podeszłym wieku, czyli starzec (grec. πρεσβυς). Taką właśnie uciążliwością dla męża jest żona gadatliwa, czyli nieopanowana w mowie.

Zagadnienie odpowiedniego wzorca kobiecości, czyli takiego jej modelu, który umożliwiłby każdej kobiecie poznanie swojej tożsamości i w konsekwencji wskazał istotne jej powołanie, wydaje się coraz bardziej przybierać na sile. Dotychczasowe bowiem modele kobiety, które były realizowane przez szereg stuleci, a nawet tysiącleci, pod wpływem szeregu czynników zostały zachwiane czy wręcz wyeliminowane z życia społecznego. Przyniosło to w konsekwencji zagubienie się kobiety, która próbując przejąć osobowe wzorce zachowania mężczyzn, przestała rozumieć samą siebie, zagubiła własną tożsamość i, co jest tego następstwem, także możliwość realizowania tego, co jest piękne, jej tylko właściwe. Oczywiście, zamykanie się na wszelkie zmiany, które niesie rzeczywistość, w której żyje człowiek, byłoby całkowitym nieporozumieniem i błędem. Jednak wiele negatywnych skutków doświadczanych przez społeczeństwo, będących właśnie efektem odejścia kobiety od jej tradycyjnych ról, wyraźnie potwierdza, że zmiany te zamiast przynieść dobro samej kobiecie i tym wszystkim, wśród których ona żyje, powodują zdecydowanie więcej szkód niż dobra. Dlatego potrzebna jest wielka ostrożność w akceptowaniu propozycji dotyczących sposobów rozumienia kobiecości. Wobec tego zjawiska nie należy ustawać w poszukiwaniach właściwego modelu dobrej żony, charakteryzującego się pewnymi cechami.

W świetle analiz sentencji z Księgi Mądrości Syracha dotyczących wad kobiety jako żony można stwierdzić, iż pierwszą z nich jest brak szacunku dla męża. Postawa taka wynika z pychy żony i przez to sprawia, że kobieta taka jest uznana w społeczności za przewrotną. Sytuacja mieszkania z taką żoną jest niezwykle dotkliwa dla męża, gdyż nawet możliwość przebywania z takimi zwierzętami, jak lew i smok, które są symbolem wielkiego zagrożenia, byłaby o wiele dogodniejsza. Przyczynia się to do pozbawienia mężczyzn wszelkich sił życiowych, czyli osłabienia jego najgłębszej istoty, co z kolei symbolizują opadłe ręce i chwiejne kolana. Jednakże skutki takiego postępowania dotkną przede wszystkim samą żonę, gdyż doświadczy ona losu grzesznika, czyli oddalenia od Boga.

Kolejną wadą kobiety jako żony jest jej niegodziwość i złość. Przypomina to sytuację, w której człowiek złapał w swą dłoń jadowitego skorpiona. Rana powstała w ten sposób dotyka samego serca męża. Złość żony przejawia się nawet w wyglądzie jej twarzy, czyniąc ją niemiłą. W takiej sytuacji, nawet gdy mąż zasiądzie przy stole, będącym symbolem zażyłości z bliźnimi, nie będzie w stanie doświadczać radości z tego powodu.

Jeszcze inną wadą żony jest jej zazdrość i nieopanowanie w mowie. Zazdrość kobiety napędnia męża smutkiem, a jej krzykliwość w słowach przypomina przebywanie na wojnie, czyli ciągły niepokój i zamęt. Wówczas wszelkie działania podejmowane przez męża wymagają szczególnego wysiłku, a niekiedy wręcz nie przynoszą żadnych rezultatów.

Obraz wad złej żony przedstawiony w wybranych sentencjach Mądrości Syracha staje się zatem przestrożą przed wyborem niewłaściwej kobiety na żonę, co chyba może być także współcześnie ważną pomocą.

Summary

A Wicked Wife According to Sirach

This article talks over bad wife's defects according to The Book of Sirach. At first there are the lack of respect for a husband and perversity of bad wife. Next there are wickedness and irritates of her. The author talks over envy and the lack of self-control in speech in woman's life. To find some explanations author explore very deeply the texts from The Book of Sirach. At the end shows, that the lack of respect as well as pride are the main defects of bad wife and good advice come from Bible are still actual at present, in modern time.